

Vysoká škola
technická a ekonomická
v Českých Budějovicích

EXPRESIVITA VO VÝCHOVE V.

DANIEL KUČERKA,
BARBORA KOVÁČOVÁ
ALŽBETA KULJOVSKÁ (EDS.)

2022

Vysoká škola
technická a ekonomická
v Českých Budějovicích

Expresivita vo výchove V.

Daniel Kučerka
Barbora Kováčová
Alžbeta Kuljovská (Eds.)

2022

Zborník: Expresivita vo výchove V.

Editorský tím:

Daniel Kučerka, *Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích*

Barbora Kováčová, *Katolícka univerzita v Ružomberku*

Alžbeta Kujlovská, *Katolícka univerzita v Ružomberku*

Recenzenti:

Prof. PaedDr. Anna Hudecová, PhD.

doc. Mgr. Xénia Bergerová, AtD.

Autorský tím:

Mgr. art. PaedDr. Patricia Biarincová, PhD.

Mgr. Alžbeta Bulková

doc. Mgr. Zuzana Fábry Lucká, PhD.

Mgr. Mária Habalová, PhD.

Mgr. Monika Homolová, Bc.

Prof. Viktor Hladush, DrSc.

PaedDr. Jana Hrčová, Ph.D.

doc. PaedDr. Zuzana Chanasová, PhD.

Mgr. Silvia Kaščáková, PhD.

MgA. Andrea Kaňkovská

doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD.

doc. PaedDr. Blanka Kožík Lehotayová,
PhD.

Mgr. Šimon Kříž

Mgr. Alžbeta Kuljovská

PaedDr. Martina Magová, Ph.D.

PhDr. Paula Maliňáková, PhD.

PaedDr. Beáta Murínová, PhD.

Bc. Mgr. Pavla Novotná, Ph.D.

Mgr. Beáta Pošteková

doc. PaedDr. Hana Stadlerová, Ph.D.

Mgr. Milada Sommerová

Mgr. Alena Sedláková, PhD.

Mgr. art. Martin Ševčovič, ArtD.

Bc. Monika Škodáčková

PaedDr. Božena Šváblová, PhD.

Mgr. Lukáš Švajlenin

PaedDr. Silvia Tuláková, PhD.

PaedDr. Miriam Uhrinová, PhD.

Prof. PaedDr. Daniela Valachová, PhD.

Mgr. Barbora Vodičková, PhD.

Vyšlo ako elektronická publikácia

© Vydavateľstvo: Vysoká škola technická a ekonomická v Českých
Budějovicích, 2022

ISBN 978-80-7468-197-4

OBSAH

ÚVOD..... 7

I. EXPRESIA A UMENIE

PODPORA EXPRESIVNÍHO PROJEVU DÍTĚTE PROSTŘEDNICTVÍM SETKÁVÁNÍ S UMĚNÍM

Hana Stadlerová, Pavla Novotná..... 8

EXPRESÍVNE ZOBRAZENIE ZÁKLADNÝCH SYMBOLOV V KRESBE DETÍ PREDŠKOLSKÉHO VEKU

Daniela Valachová..... 19

PROCESUÁLNE ORIENTOVANÁ TVORBA A JEJÍ PŘÍNOS VÝTVARNÉ EXPRESI

Milada Sommerová..... 30

EXPRESIVNÍ PROJEVY DÍTĚTE, MATERIÁLOVÁ TVORBA A ANIMACE

Andrea Kaňkovská, Šimon Kříž..... 39

EXPRESIVITA MLADŠIEHO ŠKOLSKÉHO VEKU V POUŽÍVANÍ VÝRAZOVÝCH PROSTRIEDKOV

Paula Maliňáková..... 52

ARTEFILETIKA, REFLEXÍVNY DIALÓG A VÝRAZOVÁ HRA PRE DETI VO VÝTVARNEJ VÝCHOVE

Alena Sedláková..... 65

ZMYSLOVÉ RECEPTORY VO VÝTVARNEJ EDUKÁCI

Patricia Biarincová..... 69

TÉMY V GRAFICKÝCH LISTOCH Z PREDMETOV ZÁKLADY GRAFIKY A GRAFIKA

Martin Ševčovič..... 83

EXPRESIVITA V SLOVENSKEJ SÚČASNEJ AUTORSKEJ ROZPRÁVKE

Beáta Pošteková, Lukáš Švajlenin..... 101

II. EXPRESIA A POHYB

PODPORA PSYCHOMOTORICKÉHO VÝVINU V RANOM VEKU DIEŤAŤA

Zuzana Fábry Lucká..... 111

ZAPÍNANIE GOMBÍKOV AKO SÚČASŤ SAMOSTATNOSTI DIEŤAŤA S LAHKÝM STUPŇOM MENTÁLNEHO POSTIHNUTIA

Barbora Kováčová..... 119

III. EXPRESIA A VÝCHOVA

VÝZNAM RODINNÉHO ČÍTANIA PRE ROZVOJ ČITATELSKEJ GRAMOSTNOSTI A PODPORU RODINNÝCH VZŤAHOV <i>Zuzana Chanasová, Silvia Kaščáková, Beáta Murinová</i>	135
ZISŤOVANIE ÚROVNE FONEMATICKÉHO UVEDOMOVANIA V PREDŠKOLSKOM VEKU <i>Blanka Kožík Lehotayová</i>	145
ANALÝZA A INTERPRETÁCIA VIZUÁLU SO ZAMERANÍM NA PRVKY GEOMETRIE <i>Alžbeta Kuljovská</i>	153
ANALÝZA KONCEPTU STEM V PREDPRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ <i>Monika Homolová</i>	166
POZNÁVANIE REGIÓNU V INTENCIÁCH PREGRADUÁLNEJ PRÍPRAVY ŠTUDENTOV <i>Miriám Uhrinová</i>	175

IV. EXPRESIA A ŠPECIÁLNA VÝCHOVA

VÝVINOVÁ ARTETERAPIA VO VČASNEJ INTERVENCI <i>Barbora Vodičková</i>	185
PRINCÍP VIZUALIZÁCIE AKO NEVYHNUTNOSŤ VO VZDELÁVANÍ ŽIAKOV S PORUCHOU AUTISTICKÉHO SPEKTRA <i>Martina Magová</i>	200
DIR MODEL A DIRFLOORTIME U DETÍ S PORUCHAMI AUTISTICKÉHO SPEKTRA ALEBO INÝMI NEUROVÝVINOVÝMI PORUCHAMI <i>Jana Hřčová</i>	208
HRA A UMENIE PRI SPREVÁDZANÍ DIEŤAŤA PO STRATE BLÍZKEJ OSOBY <i>Mária Habalová</i>	215
REEDUKÁCIA DYSLEXIE V KONTEXTE PRÍSTUPOV ŠPECIÁLNYCH PEDAGÓGOV <i>Martina Magová</i>	228
AKTUÁLNE METODOLOGICKÉ OTÁZKY V REALIZOVANÍ VÝSKUMU V ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKE <i>Viktor Hladush</i>	241

V. EXPRESIA A PRAX

OČAKÁVANIA RODINY PRI NARODENÍ DIEŤAŤA S POSTIHNUTÍM

Silvia Tuláková 254

EXPRESIVITA V AKTIVITÁCH NA PODPORU INKLÚZIE V MATERSKEJ ŠKOLE

Alžbeta Bulková 260

TVORIVÁ DRAMATIKA AKO PREVENTÍVNA STRATÉGIA NA ELIMINÁCIU NEŽIADUCEHO SPRÁVANIA ŽIAKOV PRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA

Božena Švábová 266

EXPRESIVITA PREVENTÍVNEHO PRORAMU NA PODPORU POZITÍVNEJ KLÍMY TRIEDY

Monika Homolová 277

RECENZIE

PSYCHOMOTORICKÁ TERAPIA V DETSKOM VEKU

Barbora Kováčová 287

IDENTIFIKÁCIA A ANALÝZA AGRESÍVNEHO SPRÁVANIA V PREDŠKOLSKOM VEKU

Alžbeta Kuljovská 290

O VÝTVARNOM PREJAVE ČLOVEKA

Martina Magová 293

PEDAGOGIKA OSÔB SO ŠPECIFICKÝMI VÝVINOVÝMI PORUCHAMI UČENIA

Barbora Kováčová 295

ROZHOVOR JAROSLAVA S IVETOU

Monika Škodáčková 297

ZÁVER

REGISTER AUTOROV

KONTAKTY NA AUTOROV PRÍSPEVKOV

**AKTUÁLNE METODOLOGICKÉ OTÁZKY
V REALIZOVANÍ VÝSKUMU V ŠPECIÁLNEJ
PEDAGOGIKE**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ СПЕЦІАЛЬНО-
ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

**CURRENT ISSUES OF THE METHODOLOGY OF SPECIAL
PEDAGOGICAL RESEARCH**

Viktor Hladush

Анотація

Метою статті є висвітлення результатів спостереження та детального вивчення питань методологічного характеру підготовки і написання кваліфікаційних робіт студентів спеціальності „Спеціальна педагогіка“ України та Словацької республіки. Головна увага зосереджена на таких вузлових проблемах: тематика дослідження (формулювання, актуальність, практична значущість), визначення об'єкта, предмета та гіпотези дослідження, постановка мети та завдань дослідження. Охарактеризовано основні принципи проведення наукового дослідження.

Ключові слова

спеціальна педагогіка, наукове дослідження, магістерська робота.

Abstract

The purpose of the contribution is to present the results of the study of preparation and writing of qualification papers of students of the study program special pedagogy in the conditions of higher education in Ukraine and Slovakia. The author's main attention is focused on the key questions: the subject of the research (formulation, relevance, practical meaning), definition of the object, subject and hypotheses of the research, determination of the goal and tasks of the research. The conclusion of the study is recommendations for the special education study program.

Key words

Special pedagogy, scientific research, diploma thesis (qualification thesis).

Актуальність проблеми

Проблема розвитку методології сучасної спеціально педагогіки є, безперечно, актуальною. На наш погляд, на сьогодні недостатня кількість праць з теорії спеціальної педагогіки, філософського розуміння ролі спеціальної педагогіки в житті, брак досліджень понятійного апарату, розрив між теорією і практикою, не достатнє висвітлення об'єктивності історії спеціальної педагогіки. Саме це, на наш погляд, може привести до кризи розвитку спеціально-педагогічної науки. При цьому зазначимо, що сучасні дослідження спеціальної педагогіки мають гармонійно орієнтуватися як на інтереси держави так і інтереси особистості, оскільки особистість є найвищою цінністю кожного суспільства. Важливим аспектом розвитку сучасної спеціальної педагогіки є те, що вона почала функціонувати поза межами традиційної парадигми педагогічних наук, що існувала до кінця ХХ століття. Під парадигмою ми розуміємо закріплену теоретичними положеннями, нормативними документами, традиціями, надбаннями культури, кадровими та матеріальними ресурсами стабільно, тривалий час функціонуючу систему діяльності освітніх установ, їх цілей і завдань, змісту освіти, форм, методів, засобів навчання, функцій педагогів, позицій учнів в освітньому процесі, особливості управління закладами освіти. Саме на початку ХХІ століття науковці відкинули ідеологічне вбрання і стали провісниками нової спеціальної педагогіки. Педагогічна наука розпочала радикальний перегляд наукових теорій, реорганізацію основних концептуальних уявлень. Тобто „... почала формуватися ситуація педагогічного плюралізму, яка повністю відповідає положенням синергетики про багатоваріантність шляхів розвитку“ (Ковальчук, 2005). Це сприяло появі та розвитку „розвиваючого навчання“, „диференційований підхід“, „особистісно-орієнтаційний підхід“, „педагогіка життєтворчості“ і стало доказовим підтвердженням того, що спеціально-педагогічна наука рухається вперед.

Методи дослідження

Спостереження. Вивчення, аналіз, узагальнення результатів освітньо-наукової діяльності студентів.

Виклад основного матеріалу

Спеціально-педагогічну науку рухають вперед представники науки (науково-дослідницькі установи, заклади вищої освіти) та практики (вихователі спеціальних дитячих садків та вчителі спеціальних шкіл). Вагомим доробком є цільові наукові дослідження кафедр, інститутів, що фінансуються за рахунок

Міністерства освіти та науки, міжнародних грантових програм, результатом яких є колективні монографії, навчальні посібники, методичні рекомендації тощо. На думку представників провідних наукових установ „...сучасний етап розвитку науки вимагає, щоб окремі дослідження виконувались в межах крупних тем, орієнтованих на створення нових теорій, обґрунтування цілісних освітніх систем, систем діяльності окремих навчальних закладів“ (Хриков, 2017, с. 7). Окрім того, важливою умовою прогностичності спеціально-педагогічної науки є створення комплексних наукових колективів, в яких були б представлені не тільки спеціальні педагоги, а й загальні педагоги, соціальні педагоги, психологи, медики, соціологи. Як зазначив у своїх наукових доробках український дефектолог В. Синьов „...фахівці з суміжних наукових галузей проблеми спеціальної педагогіки бачать і розуміють під іншим кутом призми, що має високу цінність для дефектології в цілому“. У таких умовах розвиток спеціальної педагогіки та її вплив на практику стане більш ефективним.

Наукова діяльність у закладах вищої освіти є невід'ємною частиною освітнього процесу й здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної та виробничої діяльності у системі вищої освіти. Важливими для науки є науково-дослідницькі (фундаментальні та прикладні) праці у формі дисертаційних досліджень. Усі наукові дослідження регламентуються та контролюються на предмет якості спеціальними міністерськими науковими радами, державними екзаменаційними комісіями. Утім, треба справедливо зазначити, в дисертаційних дослідженнях розглядаються лише окремі аспекти діяльності педагогічних працівників, і використання результатів цих досліджень не може системно охопити діяльність фахівців і забезпечити принципово новий її рівень. Тому результати таких досліджень як правило не дуже цікавлять практичних педагогічних працівників.

Серед причин цього явища – неефективна координація тематики досліджень з боку зацікавлених наукових установ, слабе фінансування наукових досліджень (за останні роки суттєво знизилася кількість бюджетних місць як очної так і заочної форми навчання в аспірантурі, докторантурі). Отримати ступінь доктора філософії або доктора наук стало особистою справою бажуючих, фінансові можливості яких не завжди відповідають реаліям, адже окрім фіксованої оплати за навчання дослідницька діяльність потребує відряджень до різних регіонів з метою дотримання принципів дослідження: дотримання географії закладів освіти та формування дослідницької вибірки для проведення педагогічного експерименту. Від цього знижується і

відповідальність кафедр, закріплених за здобувачем. Через такий підхід до функціонування аспірантури та докторантури в закладах вищої освіти України панує розголос „маєш фінанси – будеш мати науковий ступінь, не маєш фінансів – не будеш мати науковий ступінь, не зважаючи на те, що володієш здібностями науковця, маєш покликання тощо“. Це така своєрідна доступна „стежка“ для бізнесменів, політиків, заможних людей, які отримують науковий ступінь для підняття особистісного статусу в суспільстві та забезпечення себе робочим місцем на крайній випадок в управлінській чи господарській кар'єрі. Допоміжним і важливим внеском у науково-дослідницьку діяльність закладів вищої освіти слугують кваліфікаційні (дипломні) роботи випускників навчальних програм „бакалавр“, „магістр“, які можуть бути для здобувачів вищої освіти детермінантом у подальшому освітньому розвитку і стартовою позицією для перспективи наукових досліджень. Утім практика свідчить, що в цих питаннях не все так благополучно. Аналіз 218 дипломних праць здобувачів бакалаврських та магістерських програм в Україні та Словачькій республіці за останні 4 роки свідчить, що кількість наукових праць, які не відповідають сучасним вимогам, є значною.

Серед причин – низький рівень готовності здобувачів до проведення подібного різновиду робіт. Часті випадки, коли здобувач освітнього ступеню має плани на майбутнє, позитивну мотивацію, але за рівнем своєї професійної підготовки не усвідомлює глибину відповідальності за виконану роботу, фізично і психологічно не здатний до критичного наукового мислення та грамотного логічного викладення власних думок з обраної теми дослідження. Це стосується переважно кваліфікаційних праць освітнього ступеня „бакалавр“. Ця категорія здобувачів у більшості випадків не готова до дослідницької роботи. Рівень їх знань не дає можливості обрати адекватну їхньому статусу наукову проблему для проведення дослідження, зробити теоретичний аналіз наукової проблеми, провести емпіричне дослідження на елементарному рівні, сформулювати змістовні висновки. У навчальних програмах „Спеціальна освіта“ багатьох закладів вищої освіти України (термін навчання 4 роки) саме через це відмовилися від практики підготовки бакалаврських праць, обмежившись складанням комплексних випускних іспитів у вигляді різнопланових тестів, з вирішенням конкретних практичних завдань. Навчальними бакалаврськими програмами „Спеціальна педагогіка“ в Словаччині (термін навчання 3 роки) передбачений прикладний захист бакалаврської праці та складання державних екзаменів з профільюючих

предметів, що, на наш погляд не оправдано обтяжує навантаження випускників цих програм.

Навчальною програмою освітнього ступеня магістра „Спеціальна освіта“ кваліфікаційна (дипломна робота) передбачено як обов'язкова складова атестації випускника. Це базується на міжнародній практиці підготовки магістрів. Кваліфікаційна (дипломна) робота – це кваліфікаційне навчально-наукове дослідження здобувача освітньо-професійного рівня „магістр“, яке виконується на завершальному етапі навчання студентів у закладі вищої освіти. Дипломна робота має комплексний характер і пов'язана з використанням набутих студентом знань, умінь і навичок зі спеціальних предметів. Вона передбачає систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності та застосування їх при вирішенні конкретних наукових, виробничих та інших завдань.

Вивчення та аналіз досвіду підготовки та захисту магістерських дослідницьких робіт дає підстави стверджувати, що рівень таких робіт значно вищий ніж бакалаврських, але теж великий відсоток праць є слабкими. Якщо аналізувати кваліфікаційні роботи студентів закладів вищої освіти України (1,5 роки навчання в магістратурі), то значно вищий рівень мають випускники денної форми навчання, протилежний рівнем характеризуються праці заочної форми навчання. У Словаччині (2-3 роки навчання в магістратурі) навпаки – денна форма навчання має слабші результати, заочна – вищі. Аналіз результатів спостереження показав, що українські студенти завдяки чотирьом видам практики у спеціальних закладах освіти (дошкільних, шкільних, інклюзивних), маючи бажання покращити свій матеріальний стан і мотивацію отримати якнайшвидше робоче місце, ще до закінчення ЗВО запрошуються роботодавцями на посади асистентів, вихователів, вчителів. 75% студентів 3-х, 4-х, 5-х курсів, навчаючись за денною формою у другій половині дня працюють в закладах освіти. Робоче місце та відповідна теоретико-методична підготовка щодо написання кваліфікаційної роботи створюють можливість своєчасно визначитися з науковою проблемою відповідно до нозології дітей, з якими студент працює, провести як теоретичний аналіз проблеми так і емпіричне дослідження з втіленням корекційно-освітньої програми. Здобувачам заочної форми навчання, не зважаючи на те, що вони переважно вчителі-практики, підготувати якісну дипломну роботу важко через низку таких причин: заочною формою, як правило здобувають освіту, особи, які мають першу вищу освіту, у тому числі педагогічну, тобто за перехресним навчанням. Вони мають певний досвід педагогічного впливу, але зовсім не

мають навичок цільової дослідницької роботи. До того ж ця категорія слабо підготовлена у питаннях методології та організації наукових досліджень, а термін для навчання вкрай обмежений.

У Словаччині все так само, але навпаки. Студенти денної форми навчання як правило до закінчення терміну навчання на роботу не влаштовуються. Це ускладнює процес визначення теми дослідження, формування наукової вибірки, місця проведення дослідження. Якщо з аналізом теоретичних основ проблеми, як правило, не виникає, то у переважній більшості дипломників особливі труднощі складає практична частина роботи. В силу обставин, особливо це було помітним в період пандемії, коли стороннім людям категорично заборонялося відвідувати спеціальні заклади освіти і спілкуватися з дітьми. Дослідники не використовують широкого спектру методів дослідження, обмежуються застосуванням лише авторського опитувальника, без проведення педагогічного експерименту, який передбачає впровадження в практику роботи педагога програму корекції чи педагогічної допомоги дітям з порушеннями розвитку упродовж визначеного освітнього процесу. В результаті наукове дослідження не переконливе, носить описовий характер.

Здобувачі вищої освіти заочної форми навчання, які до речі теж переважно здобувають другу вищу освіту за перехресним навчанням, але за рахунок власного педагогічного досвіду, усвідомлення професійної необхідності та терміну навчання 3 роки досить успішно справляються з підготовкою кваліфікаційних робіт. Тематика дослідження визначається ще на початку оволодіння програмою, що уможлиблює поетапне оволодіння як теоретичними основами так і за допомогою майданчика практичної діяльності досліджувати і писати дипломну роботу, що має глибокий аналіз проблеми та методичні рекомендації педагогам.

Причиною низького рівня праць є недостатня дослідницька культура пошукачів. Нажаль, зустрічаються випадки, коли дослідники порушують правила доброчесності, використовують матеріали інформаційних джерел без відповідних позначок та дослівних цитувань, часто привласнюючи чужі ідеї. Сучасні комп'ютерні програми перевірки на плагіат дають можливість контролювати на скільки відсотків дослідник використовує саме власні здобутки. Треба визнати, що важливою причиною, що впливає на якість дипломних робіт є невдалий вибір наукової проблеми, яку необхідно дослідити. Переважна більшість студентів самостійно не можуть правильно зорієнтуватися в темі дослідження. Під час обрання теми основними

критеріями повинні бути наукова та соціальна актуальність, наявність теоретичної бази, можливість проведення емпіричного дослідження та отримання соціального ефекту від упровадження результатів дослідження.

На наш погляд, у виборі теми дослідження існують сталі негативні традиції щодо формування дослідницької проблематики. Спеціальна педагогіка є практично орієнтованою наукою. Одним із показників якості наукових досліджень є її практична значущість, наявність практично орієнтованих положень, чітко сформульованих методичних рекомендацій. Безумовно, проблематика спеціальної педагогіки призвана спрямовуватися на удосконалення вже існуючих педагогічних теорій, їх певне поглиблення. Проте не варто забувати, що проблематика досліджень спеціальної педагогіки має здійснювати ще й прогностичну функцію (Коровайченко, 2003). Тобто треба знати, що є актуальним для закладів освіти. Щоб це зробити, треба регулярно моніторити та аналізувати потреби закладів освіти різних типів, регіонів, педагогів та управлінців освіти різних категорій. Інакше спеціально-педагогічна наука буде тупцюватися на місці, досліджувати все, що завгодно, але не те, що актуально та вкрай необхідно для практики.

Сьогодні, традиційно студентам надається право вибирати тему кваліфікаційної роботи, визначену випускаючою кафедрою університету, або запропонувати свою тему з обґрунтуванням її розробки.

Аналіз тематики кваліфікаційних праць дозволяє сформулювати декілька вимог до визначення тем наукових досліджень освітньо-професійних програм „магістр“, „Спеціальна освіта“ для того, щоб можна було правильно обрати тему дослідження:

- Тема повинна бути актуальною для спеціальної педагогіки і відповідати паспорту спеціальності.
- Тема повинна вирішувати нове наукове завдання. Тобто тема в такій постановці ніколи не розроблялася і в цей час не розробляється.
- Назва дослідження має в обов'язково містити в концентрованому вигляді об'єкт, предмет дослідження, основний науковий результат.
- Назва наукового дослідження повинна відповідати предмету, завданням і змісту роботи.
- Вибираючи тему, необхідно враховувати можливість її виконання в доступному закладі освіти, наявність достатньої наукової вибірки.
- При виборі теми дослідник повинен переконатися в наявності джерельної бази, завдяки якій він зможе отримати повні знання про те, що уже зроблено і що необхідно зробити. Для цього дослідник повинен знайти

фундаментальні наукові праці вітчизняних та зарубіжних класиків з означеної або близької теми, детально познайомитися з результатами, проаналізувати їх, оцінити значущість та переконатися в тому, що його тема належним чином продовжить та поглибить вже існуючі наукові доробки. Вивчення інформаційних джерел краще робити в ретроспективному плані, це дасть можливість побачити динаміку розвитку явищ чи наукової проблеми.

- Бажано, щоб тема наукового дослідження була частиною або аспектом значущої наукової проблеми. Наукова проблема – це сукупність теоретичних і практичних завдань, які витікають із нагальних потреб системи освіти на певному етапі її розвитку або реформування і комплексно вирішуються освітньо-науковими установами, підрозділами, зокрема, науково-педагогічним колективом кафедри. Наукова проблема охоплює галузь спеціальної педагогіки, тісно пов'язується з іншими галузями, зокрема загальною педагогікою, спеціальною, віковою, соціальною психологією і має перспективне значення.
- Тема – це конкретне наукове завдання, що становить частину певної сфери наукового дослідження. Вона базується на висвітленні низки дослідницьких питань, тобто більш дрібних наукових завдань, які дають можливість детального вивчення конкретної наукової проблеми.

Теми наукових досліджень можуть бути теоретичними, практичними, змішаними. Теоретичні теми розробляються переважно на основі вивчення, аналізу та узагальнення широкого спектру інформаційних джерел (наукової літератури, архівних джерел, документів тощо). Практичні теми розробляються на основі вивчення, аналізу, перевірки та узагальнення явищ та фактів. Змішані теми поєднують у собі теоретичні і практичні аспекти. Наведені положення не вичерпують всі теоретичні та методичні аспекти проблеми, що обумовлює необхідність подальшого обґрунтування теоретико-методичних засад визначення тем науково-дослідницьких робіт з педагогіки. При з'ясуванні об'єкта, предмета й мети дослідження необхідно зважати на те, що між ними і темою кваліфікаційної роботи існують системні логічні зв'язки. Об'єктом дослідження є вся сукупність відношень різних аспектів теорії і практики спеціально-педагогічної науки, яка слугує джерелом необхідної для дослідника інформації.

Предмет дослідження – це тільки ті суттєві зв'язки та відношення, які підлягають безпосередньому вивченню в даній роботі, є головними, визначальними для конкретного дослідження. Таким чином, предмет

дослідження є більш вузьким поняттям, ніж об'єкт.

Визначаючи об'єкт, треба знайти відповідь на запитання: що розглядається? Так, предмет визначає аспект розгляду, дає уявлення про зміст об'єкта дослідження, про те, які нові відношення, властивості, аспекти й функції об'єкта розкриваються. Інакше кажучи, об'єктом виступає те, що досліджується, а предметом – те, що в цьому об'єкті має наукове пояснення.

Правильне, науково обґрунтоване визначення об'єкта дослідження – це не формальна, а суттєва, змістовна наукова акція, покликана зорієнтувати дослідника на виявлення місця й значення предмета дослідження в більш цілісному і широкому понятті, який є об'єкт дослідження (Основи методології, 2010). Треба знати, що об'єкт дослідження – це частина об'єктивної реальності, яка на даному етапі стає предметом практичної й теоретичної діяльності спеціального педагога. Предмет дослідження є таким його елементом, який включає сукупність властивостей і відношень об'єкта, опосередкованого людиною (суб'єктом) у процесі дослідження з певною метою і в конкретних умовах.

Гіпотеза дослідження – це науково обґрунтоване припущення, передбачення ходу дослідження та його результату. До структури гіпотези належать твердження, припущення, наукове обґрунтування. Методологічними вимогами до гіпотези є такі: логічна простота, логічна несуперечність, вірогідність, широта, концептуальність, наукова новизна, верифікація (Максименко, Носенко, 2008). Тобто, гіпотеза – це зроблене на основі вивчення наукових джерел, власних спостережень і аналізу припущення про основні результати Вашої роботи. Гіпотеза в дослідженні може бути одна, а може бути і декілька.

Мета дослідження пов'язана з об'єктом і предметом дослідження, а також з його кінцевим результатом і шляхом його досягнення. Кінцевий результат дослідження передбачає вирішення студентами проблемної ситуації, яка відображає суперечність між типовим станом об'єкта дослідження в реальній практиці й вимогами суспільства до його більш ефективного функціонування. Цей „...результат відображає очікуваний від виконання позитивний ефект, який формулюється двоступенево: перша частина – у вигляді суспільної користі; друга – у вигляді конкретної користі, віднесеної до основанийого предмета дослідження“ (Коровайченко, 2005, с. 31).

Мета та завдання науково-дослідницької роботи – це результати, які планує досягти дослідник. Якщо мета і завдання сформульовані некоректно, то не зрозуміло, які результати та яким чином їх планує досягти дослідник.

Проблема визначення цілей та завдань спеціально-педагогічних праць ще не знайшла детального визначення у роботах з методології спеціальної педагогіки. Від вирішення цієї проблеми залежить подальше підвищення ефективності спеціально-педагогічних досліджень.

Наявність поставленої цілі дослідження дозволяє визначити його завдання. Завдання дослідження можуть включати:

- вирішення певних теоретичних завдань, які входять до загальної проблеми дослідження (наприклад, виявлення сутності понять, явищ, процесів, подальше вдосконалення їх вивчення, розробка ознак, рівнів функціонування, критеріїв ефективності, принципів та умов застосування. тощо);
- усебічне вивчення практики розв'язання даної проблеми, виявлення її типового стану, недоліків і труднощів, їхніх причин;
- обґрунтування необхідної системи заходів щодо вирішення необхідної проблеми;
- експериментальна (за необхідності) перевірка запропонованої системи заходів щодо відповідності її критеріям оптимальності, тобто досягнення максимально важливих у відповідних умовах результатів розв'язання цієї проблеми за певних витрат часу й зусиль.

Для магістерської дипломної роботи треба формулювати 3-4 завдання.

Висновки роботи формуються саме на результатах виконання поставлених завдань. Виконання завдань неможливе без ознайомлення з основними літературними джерелами з теми роботи. З метою їх повного виявлення необхідно використовувати різні джерела пошуку: каталоги й картотеки кафедри та бібліотеки університету (у тому числі електронної), бібліотек міста, провідних профільних наукових установ, наукові профілі викладачів університету, також бібліографічні посібники, прикнижкові та пристастатейні списки літератури, виноски і посилання в підручниках, монографіях і словниках, покажчики спеціальних періодичних видань, можливості Інтернету.

Перш ніж розпочати наукове дослідження треба чітко орієнтуватися в правилах цього виду діяльності. Спеціальна педагогіка як і інші науки пов'язана з дослідженням формування і розвитку явищ у їх тісному взаємозв'язку. Висхідними положеннями спеціально-педагогічної науки є принципи. Основоположним принципом наукового дослідження є загальнонауковий принцип об'єктивності. Він вимагає всебічного врахування фактів та умов, що породжують певне явище, адекватність підходів

дослідження і засобів, які дозволяють отримувати точні знання про об'єкт. Цей принцип по праву вважається одним із основних. Він передбачає використання під час дослідження проблеми спеціальної педагогіки лише таких методів і прийомів, завдяки яким отримують найбільш достовірні дані про досліджуване педагогічне явище.

Важливим є принцип вивчення явищ у їх тісному взаємозв'язку, оскільки педагогічні явища досить складні, часто кожне з них викликане кількома зовнішніми факторами, що діють одночасно. Неабияка роль належить принципу вивчення педагогічних явищ у їх розвитку, оскільки у процесі навчання і виховання дітей з порушеннями розвитку відбувається інтенсивний розвиток і корекція інтелектуальної, морально-етичної, емоційної та вольової сфер особистості кожного учня.

В спеціальній педагогіці важлива роль належить системному підходу до дослідження педагогічних явищ, завдяки якому створюється цілісне уявлення про вивченні явища або об'єкти. Принцип системного підходу опирається на такі положення, як необхідність схвачувати, вивчати усі сторони і зв'язки предмету, що пізнається, брати його у саморусі та розвитку, розглядати у єдності теоретичні і практичні аспекти, аналізувати предмет відповідно наявних умов.

Для спеціально-педагогічного дослідження важливим є принцип єдності логічного й історичного який вимагає в кожному дослідженні поєднувати вивчення історії об'єкту (генетичний аспект), його теорії (структури, функції, зв'язків об'єкту в його сучасному стані), а також перспективи його розвитку. Важливо враховувати принцип концептуальної єдності дослідження. Якщо дослідник не захищає певну концепцію, виробляючи її сам або приєднуючись до однієї з існуючих, йому не вдасться здійснити єдність і логічне непротивіччя підходів та оцінок.

Різноманітність сторін, елементів, відношень, внутрішніх і зовнішніх факторів функціонування та розвитку спеціально-педагогічного процесу вимагає необхідного системного вивчення його з урахуванням усіх вимог. Саме цілісний підхід виступає висхідним пунктом і результатом вивчення, розрахований на всебічний обхват компонентів і зв'язків педагогічної системи. Принцип цілісного підходу обумовлений ще й тим, що структуру навчання і виховання можна характеризувати як динамічну систему.

Важливим принципом спеціально-педагогічного дослідження є діяльнісний підхід. Оскільки навчання – це взаємопов'язана діяльність педагогів і школярів щодо здійснення завдань освіти, виховання й розвитку особистості,

важливо використовувати діяльнісний підхід, який пов'язаний з аналізом категорій мети, мотивів діяльності, засобів її здійснення, характеру дій і операцій, контролю ефективності навчання. Діяльнісний підхід відкриває можливості щодо використання ідей цілісності для опису ланок навчального процесу (Основи методології, 2010, с. 42).

Від самого початку роботи студенту необхідно мати план роботи, хоча б попередній, що буде багато разів корегуватися. Робочий план допомагає скласти науковий керівник. Попередній план тільки в основних рисах дає характеристику предмета дослідження. Надалі такий план може і повинен уточнюватися, проте основне завдання, яке стоїть перед роботою загалом, повинне змінюватися якомога менше.

Висновок

Методологія підготовки та написання магістерської (дипломної) роботи спирається на основні положення організації наукової діяльності. Дипломна робота – це самостійна навчально-дослідна робота, що виконує кваліфікаційну функцію, тобто готується з метою прилюдного захисту й здобуття академічного звання магістра. Актуальними на сьогодні для студентів і викладачів залишаються питання вибору і формулювання теми дослідження, обґрунтування актуальності, новизни та практичної значущості дослідження, визначення об'єкту, предмету та гіпотези дослідження, постановка мети та завдань дослідження. Правильне розв'язання цих проблем дозволить студентам-дипломантам продемонструвати належний рівень своєї наукової кваліфікації, вміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання. Магістерська робота, з одного боку, має узагальнюючий характер, оскільки є своєрідним підсумком підготовки магістра, а з іншого – є самостійним оригінальним навчально-науковим дослідженням випускника, в роботі якого зацікавлена випускова кафедра та освітні установи, організації, за заявками яких можуть виконуватися магістерські роботи.

Бібліографія

- КОВАЛЬЧУК, В. В. 2005. *Основи наукових досліджень*. Київ: ВД Професіонал, 2005. 240 с.
- КОНВЕРСЬКОГО, А. Є. 2010. *Основи методології та організації наукових досліджень*. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
- КОРОВАЙЧЕНКО, Ю. М. 2003. *Alma mater, або як стати справжнім студентом*. Київ: ВМУРоЛ, 2003. 115 с.
- МАКСИМЕНКО, С. Д., Носенко, Е. Л. *Експериментальна психологія*. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 296 с.

ХРИКОВ, Є. М. 2017. *Методологія педагогічного дослідження*. Харків: ФОП Панов, 2017.

Kontaktné údaje

Prof. Viktor Hladush, DrSc.

Katolícka univerzita, Pedagogická fakulta,

Katedra pedagogiky a špeciálnej pedagogiky,

Hrabovská cesta 1, Ružomberok

e-mail: viktor.hladush@ku.sk